

2012

Kuolismaan Kettuset

Kettusviesti 2/ 2012



Kuolismaan Kettuset

Toimittanut Ensio Kettunen

Sisältö

<i>Puheenjohtajan palsta</i>	3
<i>Kuolismaan Kettusten Sukuseuran tiedotuslehti</i>	3
<i>Möhkö ja Ilomantsin Itäkylät (2)</i>	4
<i>Ilomantsin historian aikajana</i>	10
<i>Jatkosota Ilomantsin itäkylissä ja JR 9 riveissä Syvärillä</i>	14
<i>Taistellen Tohmajärveltä Syvärille</i>	14
<i>Ilomantsin taistelut jatko-sodassa</i>	16
<i>Talvi- ja jatkosodassa kaatuneet sukumme sankarivainajat</i>	20
<i>Matka Karjalan Kannakselle</i>	21

Puheenjohtajan palsta

Tuula Luomala

Eräs laivayhtiö mainostaa kesän mutkattominta etelän matkaa laivalla Tallinnaan. Mutkaton vertaus on osuva verrattaessa maantiellä tapahtuvaa automatkailua vaikkapa Ilo-mantsin vaaramaisemissa, missä on mutkia mutkan jälkeen. Ehkä olen itsekäs ja ajattelen ne kuitenkin miellyttäväksi elämykseksi kun muistaa pitää kaasujalan aisoissa ja rullata mutkat sopivan kevyellä jarrulla. Äkkiliikkeet kun ovat vaarallisia ja joista maisematkin itsessään varoittavat eli ollaan ”vaaramaisemissa”.

Niinpä – niin, kesän valoisin hetki on ohitettu mutta luonto on kauneimmillaan kaikessa kukkaloistossaan. Ja mikä ihana väriloisto ja kesän tuoksu onkaan meillä Suomen luonnossa. Tuntuu, että tänä kesänä kaikki puut ja pensaat voivat erityisen hyvin. Johtuneeko runsaista sateista vai näkeekö sitä vaan luonnon joka kesä uusin silmin. Nautitaan kesästä 2012.

Hyvää aurinkoista kesää
Tuula Luomala
seuran puheenjohtaja



Suomuurain, Lakka, Hilla (*Rubus chamaemorus*)

Kuolismaan Kettusten Sukuseuran tiedotuslehti

Sukulehdessä ilmoitetaan Kuolismaan Kettuset – nimisen sukuseuran toiminnasta ja tapahtumista. Lehti on myös sukuseuran jäsenten ilmoituskanava. Jos sinulla on kertomuksia, omakohtaisia kokemuksia, jotka haluat julkaista lehdessä, niin lähetä materiaalisi lehden toimittajalle. Otamme vastaan ilmoituksia ja mainoksia. Seuraavan lehteen tulevat ilmoitukset viimeistään 15.10.2012 mennessä osoitteeseen: varapuheenjohtaja@kuolismaankettuset.fi

Sukuseuran ulkopuolisille Ilmoituksen hintatiedot lähetetään paluupostissa ennen lehden painamista!

Möhkö ja Ilomantsin Itäkylät (2)

Jorma Ikonen

Kutsetti savotoi laajoilla alueilla

Möhkön ruukin lopetettua toimintansa joutuivat Nils Ludvig Arpen omistamat maat Enso Gutzeit Oy:lle. Näitä alueita oli Ilomantsissa yli 100 000 hehtaaria. Ruukin käyttöön rakennettu Pytinki oli nyt suurten savottojen keskus. Pytingillä ja sen läheisyydessä asuivat piiriesimies, työnjohtajat, kasööri jne. Alkuaikoina savotoille kuljettiin hevosilla, veneillä ja jalkaisin. Sitten tulivat polkupyörät, moottoripyörät, mopedit, moottoriveneet ja teiden parantuessa autot. Ensolla oli Ilomantsissa metsänhoitopiiri, johon kuului muun muassa Möhkön piiriesimiespiiri. Piirimiehen alaisena oli 10 - 16 työnjohtajaa.

Savotat eivät olleet aina lähellä. Möhköstä johdettiin savottoja hyvin laajalle alueelle, ennen talvisotaa savotoitiin Suojärvellä saakka. Metsätyömiesten majoitusolot olivat alkuun hyvin vaatimatomia. Kämpä oli maakuoppa, jossa saattoi olla osalla rakennusta hirsiseinää. Nurkassa oli kivistä koottu uuni, joka lämmitettiin illalla kuumaksi, mutta oli aamulla aivan kylmä. Ruuat valmistettiin ulkona nuotiolla. Hevosten osa oli vielä surkeampi, tallina saattoi olla vain vaatimaton havumaja.

Vähitellen yhtiöt alkoivat rakennuttaa suurten savottojen lähelle kämppiä ja hevostalleja. Möhköläinen metsäteknikko Eino Möller rakennutti eläissään yli viisikymmentä metsäkämpää, näistä suuri osa Ilomantsin itäkyliin. Rauhanteon jälkeen selvitettiin, että Ensolta jäi Neuvostoliiton puolelle Ilomantsissa asuinrakennuksia ja kämppiä 46 kappaletta.

Kämpällä asuminen vaati sosiaalisuutta, omaa alaa oli vähän ja lähes kaikessa oli toiset otettava huomioon. Möhköläinen Rauha Kanninen oli löytänyt kämpän säännöt ensimmäisen kämppälain ajoilta. Ne on kirjoitettu varsin suorasanaiseen muotoon, kuten

Kukaan ei yöllä saa kusta kämppään.

Kämpän ovenpuolella ei saa käydä paskalla.

Naiskokkiin ei saa kajota, eikä hiipiä hänen viereensä yöllä. Hän on rauhoitettu, vaikka olisi itse halukas.

Omasta akasta ei suosita kenenkään puhuvan huonoa tai rivouksia



Möhkön Ruukkikartano eli Pytinki

Savotat suunniteltiin sellaisille paikoille, joista puut saatiin hevosilla vesistöjen ääreen uittoa odottamaan. Ukko - Möllerin savotassa saattoi olla 70 - 80 hevosta, joskus enemmänkin. Möllerin poika Paavo muisteli Enso Gutzeitin 125-vuotisjuhlien aikaan Pogostan Sanomissa, että Jupetin suureessa savotassa oli kahdeksan kämppää, 150 hevosta ja 450 tekomiestä. Ennen sotia savotoilla oli paljon muitakin työntekijöitä: työnjohtajia, jakomiehiä, mittamiehiä, palstaherroja, rantaherroja, tiemiehiä, mittamiehiä, kämppäemäntiä ja kämppäukkoja.

Koitajoki muodosti luonnollisen tien itäisestä Ilomantsista hakatuille puille. Metsäyhtiöiden yhteisuito Koitajoella oli alkanut jo vuonna 1909. Uittamisesta vastasi Pohjois-Karjalan Uittoyhdistys (PKU). Puita uitettiin myös pienissä puroissa ja järvissä. Ylä - Koitajoen uitto vaikeutui sodan jälkeen, kun viitisenkymmentä kilometriä valmista uittoväylää jäi rajan taakse. Vuonna 1954 saatiin sopimus uitoista aikaan ja Neuvostoliiton puoleinen Koitajoki rakennettiin uudelleen uittokäyttöön. Entisten vihollisten neuvottelu oli kankeaa siviiliasioidenkin hoitamisessa, ja vielä vuonna 1956 uhkasi Koitajoen uitto loppua kokonaan.

Suhteet paranivat ja 1960-luvun alussa alkoi Enso Gutzeit ostaa puuta Kuolismaasta. Puiden autokuljetus alkoi Leminahon kautta Suomeen vuonna 1964 ja savottaa Venäjällä alkoi käydä Ahlström Oy (möhköläisittäin Römmi), joka muuttui sitten Tehdaspuuksi. Puuta tuli kesäisin myös Koitajokea pitkin sekä Kuolismaan että Vieksjoen suunnasta. Myös Ilomantsin pohjoisosasta uitettiin puuta Koitajokea pitkin. Venäjän savottojen kokeneita työnjohtajia olivat Heikki Ruokolainen, Erkki Romppanen ja Urho Hakola. Erkki Romppanen tunnettiin Möhkössä Romppana, joka ajeli Volgaltaan Leminahon tiellä lähes päivittäin. Leminahon suunnan metsien vähentyessä hakkuut siirtyivät Peurujoelle, ja autokuljetukset siirtyivät Haapovaaran rajanylityspaikalle. Leminahon tilapäinen rajanylityspaikka avattiin sitten uudelleen lähes kolmenkymmenen vuoden kuluttua joulukuussa 2006, ja siitä tuli puuta rajan takaa parina vuonna. Haapovaarasta puuta ajettiin vielä vuosina 2004 ja 2005, silloin puuta tuli aina Kuolismaasta saakka.

Neuvostoliiton lakattua Ilomantsin kunta loi ystävyysuhteet Suojärven piiriin ja pyrki saamaan Koitajoen matkailukäyttöön sekä yritti saada rajanylityspaikkaa Haapovaaraan. Kumpikaan näistä hankkeista ei ole toteutunut. Kunnan matkailuväki ja rajavartioston edustajat katsastivat rajantarkaisen Koitajoen heinäkuussa 1997 ja totesivat sen sopivan muun muassa kanoottiretkelyyn.



Möhkön Lotinankoski

Ukko-Möller tuli Sodankylästä Möhköön

Möhkön ja koko rajantakaisen alueen kuuluisin metsäpomo oli sodanjälkeen Eino Möller, jota kutsuttiin Ukko - Mölleriksi. Hän oli syntynyt Sodankylässä vuonna 1895, josta hän muutti Ilomantsiin ja Möhköön. Hän oli Ilomantsin ensimmäinen metsäteknikko. Möllerin savotat olivat kuuluisia, ja jätkät halusivat päästä hänen johtamilleen työmaille. Sanottiin, että *jätkät seurasivat kuin hai laivaa, jos tiesivät missä Ukon työmaa on.*

Eino Möller oli monitoimimies. Hän oli Möhkön suojeluskunnan jäsen, nuoruudessaan hän oli osallistunut Aunuksen retkeen. Oikeistolaisuudestaan huolimatta hän oli auttavainen ja ymmärsi huono-osaisia kyläläisiä. Ukko-Möllerin entinen savottalainen, sittemmin Enson piiripäällikkö Arne Tahvanainen muisteli Mölleriä:

Möhköläisten onneksi Eino "Ukko" Möller oli suurien savottojen työnjohtajana sotien jälkeisenä aikana. Elämä oli köyhyyden kanssa taistelemista, ja kaikesta oli puutetta. Työnjohtajana Möller näki ja ymmärsi parhaiten kyläläisten puutteet ja köyhyyden. Moni savottalainen sai Ukolta kottia jo kesällä talvisavottaa vastaan. Hän jakoi myös yhtiön tehopakkauksia, jotka sisälsivät tupakkaa, sokeria, korviketta yms. Hän luotti, että avunsaajat tulevat talvella töihin ja maksavat sitten velkansa pois.

Teuvo Martiskaisen kirjassa Toivo Kettunen kertoo Möllerin avuliaisuudesta osuvan kertomuksen. Toivo oli Möllerin uitossa Petäjäjärvellä, lähellä Vuottoniemeä. Uittomiesten suojaksi rakennettu mökki paloi, ja siinä mukana menivät Toivon ainoat kengät. Möller antoi uittomiehelle omat kengänsä ja sanoi pääsevänsä kengittä Möhköön. Samalla Ukko selvitti huolimattoman majavahdin nimen ja antoi tälle lopputilin välittömästi.

Möller oli suurikokoinen ja vahva. Joskus savotalle tuli kulkujätkä, otti Ukolta reilusti ennakkoa, uudet työvälaineet ja häipyi heti muualle. Möller ajoi kulkurin kiinni hevosellaan, otti työvälaineet ja rahat pois sekä antoi vielä kunnan selkäsaunan. Eikä tämän kulkurin tarvinnut enää tarjoutua Ukon savottaan. Petoksen selvittämiseen ei tarvittu tuomareita eikä käräjiä. Korpilaki oli voimassa savotoilla, ja Ukko-Möllerin maine kasvoi entisestään.

Möller oli naimisissa leminaholaisen Olga Palviaisen kanssa. Hänen pojistaan Paavo ja Teuvo jatkoivat Ilomantsissa metsälalla. Eino Möller kuoli 22.7.1956. Hänet on haudattu Möhkön hautausmaahan.



Palstamökki

Yhteydenpito Möhköstä itäkyliin

Möhkön rautaruukille ja Enso Gutzeitille itäkylien merkitys oli suuri. Arpen ostamista maa-alueista suuri osa oli itäkyliissä ja nämä maat siirtyivät sitten ruukin toiminnan loputtua Enso Gutzeit Oy:lle. Kun tieyhteydet olivat huonot, joutui varsinkin ruukin johto pitämään yhteyttä joko harvoin kannettavan postin avulla tai sitten menemällä vesiteitse, ratsastamalla tai talvella hevoskyydillä Möhköstä itään. Viimeisen tehtaanhoitajan Bernerin matkoista olemme saaneet erinomaista tietoa hänen poikansa Lauri Saloheimon muistelmista, Laurihan pääsi itsekin pienenä poikana isänsä mukana näille matkoille. Aksel Berner oli menettää jopa henkensä karhun hyökättyä hänen kimpuunsa metsästysmatkalla Liusvaarassa vuonna 1866. Metsästystovereina olivat metsänhoitaja Hjerppe ja nimismies Kock. Tästä metsästysmatkasta on varsin tarkka kuvaus Laurin kirjassa ”Karhun purema ruukinhoitaja”.

Ruukinhoitaja lienee ollut kauempanakin pidetty mies. Kun hänet pahoin raadeltuna tuotiin lähimpään taloon, tokaisi talon emäntä:

A, voi, voi! Kuin parahan miehen repi! Jerpin ois suanna reppii, da Kokin syyvvä kokonaan.

Bernerillä oli myös erikoisia käyntipaikkoja, saloilla asusteli Saku-niminen erakkomunkki. Tämä kutsui ruukinhoitajaa pistäytymään hänen erakkopaikassaan, *kun Kuolismuah jäille ajelet*. Ja niinpä ruukinhoitaja ajelikin sitten Kuolismaasta Sakun luokse. Sakun luona ei liene käynyt juuri vieraita, aisakellon ääni kuulosti pimeässä talvisäässä tuomiokellon soitolta, ja peloissaan Saku tervehti tuttua ruukinherraa helpottuneena:

Ka kellossa kun ajoit, arvelin jotta tappamah tulet.

Ensimmäiset tiedot Möhkön postinkulusta ovat vuodelta 1881. Postitointa ylläpiti kunta ja Tohmajärveltä posti tuli kerran viikossa Ilomantsiin. Ruukille perustettiin oma postiasema vuonna 1889. Tämän jälkeen järjestettiin Möhköstä maalaikirjeenkanto Lutikkavaaraan, Kuolismaahan, Melaselkään, Ontronvaaraan, Kuokanniemeen ja Viinivaaraan. Postinkantajia olivat muun muassa Emil Hurskainen, Heikki Tikka, ja myöhemmin autoaikaan siirryttäessä Risto Martiskainen ja Aaro Puumalainen.



Uimahuone Ryöppy

Puhelinyhteyksien vetäminen paransi tiedonvälitystä monella tavalla. Möhköön saatiin puhelinyhteydet aivan ruukin loppuvuosina 1896. Möhköstä Kuolismaahan puhelinlinja vedettiin vuonna 1921 ja siitä oli erityisen suuri apu Enson savottatoimintaan. Pohjois-Karjalan rajavartiostolla oli omat yhteydet kenttävartioiden, mutta niistä ei siviileille ollut silloin paljon apua. Vuonna 1922 oli Möhkössä puhelin kymmenessä eri paikassa, metsäherroilla ja kauppiaille. Puhelimen tulo oli merkittävä asia, ruukinhoitaja Berner kirjoitti asiasta Juho-pojalleen Viipuriin:

No nyt on täällä meilläkin jo telefoni. Ahkeraan jo sitä näin ensi päivinä helskytämme.

Teiden rakentamisen jälkeen alkoi autoliikenne. Ensimmäisen auton tuloa Möhköön ja Kuolismaahan muisteli Möhkössä silloin asunut Antti Pesonen, tuleva kunnallispoliitikko. Enson piiriesimies oli menossa tarkastusmatkalle Kuolismaahan ja pojat odottivat jännittyneinä, millainen peto kirkonkylästä tulee:

Ja tulihan se, itse jo Loukkavan vastamäkeä noustessa ilmaisten tulostaan. Pytingin pihalle mennessä oli meitä pikkupoikia jo suuri saattojoukko perässä. Kahvitaun aikana oli tallimiehen oltava paikalla pikkupojilta autoa suojaamassa. Osa joukosta saattoi vekotinta lähelle Hako-ojan mäkeä. Se oli niin kuin ilmestyskirjan peto. Haisi bensalle, tuprutti savua jälkeensä. Hevoset ja lehmät pelkäsivät.

Lutikkavaaralaiset Tauno ja Mikko Kettunen hankkivat ensimmäisen Fordin vuonna 1929. Mikolla ehti olla 12 autoa ja ura jatkui yli 40 vuotta taksimiehenä kirkonkylässä. Varhaisia taksimiehiä olivat liusvaaralaiset Risto ja Ipu Martiskainen. Myös Kuolismaan koulun opettaja Johannes Pirttilahdella oli auto.

Kuolismaa - Liusvaaran tie avautui linja-autoliikenteelle vuonna 1925. Ida Saarikivellä oli jo linja Joensuusta Liusvaaraan saakka. Myöhemmin Toivo Kainulainen jatkoi linja-autolinjaa Liusvaarasta aina Suojärvelle saakka. Vielä sotavuonna 1942 Kainulaisella oli liikennelupa linjalle Joensuu – Kovero - Ilomantsi kk. – Möhkö – Kuolismaa - Salmijärvi – Vegarus – Varpakylä – Leppäniemi - Suojärven asema. Tämä lienee pisin linja-autoreitti, mitä koskaan Ilomantsin kautta on ajettu.



Möhkön sahan ja myllyn rauniot

Lauri Saloheimo kulki rajaseudun toiminnanjohtaja Uno Branderin kanssa itäkylissä vuonna 1926 ja kuvaa linja-automatkaansa:

Ensimmäisen kerran sain nyt autokyytiä välillä Kuolismaa – Liusvaara, jota aiemmin olin kulkenut ratsain Axel-isän kera, tunnissahan nyt hurautti tuo taival, mikä aiemmin oli vienyt puoli päivää.

Teiden ja autojen tulo avasivat itäisimmän suomen asukkaille aivan uuden maailman. Nyt oli mahdollisuus kohtuuhinnalla mennä käymään Möhkössä, Pogostalla tai vaikkapa Joensuussa. Itään päin päästiin suurten savottojen Suojärvelle. Myös kylissä alkoi kulkea ulkopaikkakuntalaisia. Ja näin saatiin uusia vaikutteita ja opittiin tietämään millainen maailma on muualla. Tosin vaikutteita lienee tullut idästäkin. Möhkön pitkäaikainen kauppias Anna Lund kertoi lehtihaastattelussaan, että Liusvaaran pojat olivat hänen asiakkaistaan kaikkein muotitietoisimpia ja kyselivät, millaisia vaatteita maailmalla myydään. Lundin kaupasta pojat ostivatkin sitten uusia pukuja ja saappaita.

Ilomantsin itäkylät olivat nyt saaneet yhteydet sekä länteen ja itään. Maailma avartui, autot, radiot ja puhelimet helpottivat yhteydenpitoa. Ukko - Möllerin savotoista sai työtä ja leipää, metsä ja vedet antoivat ruuanjatketta. Mikäpä oli eläessä maisemissa, joissa viihtyivät suuret herrat ja muutkin kulkijat. Mutta sitten tuli vuosi 1939. Oli lähdettävä ja jätettävä kaikki. Sitten palattiin taas takaisin, rakennettiin osa poltetuista ja tuhoutuneista rakennuksista uudelleen. Vuonna 1944 oli sitten jätettävä lähes kaikki, nyt lopullisesti. Möhkö kukoisti vielä muutamia sodanjälkeisiä vuosia. Puuta hakattiin kovasti, Enson saha ja mylly sekä jälleenrakentaminen työllistivät kyläläisiä. Maaltamuutto alkoi 1950-luvulla ja kiihtyi seuraavalla vuosikymmenellä. Kylä näytti tyhjenevän kokonaan. Mutta sitten saatiin uusi into päälle, aktiivinen kylätoimikunta, kunnan ja valtion tuki, yhteen hiileen puhaltaminen sekä menneisyyden esille tuominen saivat kylän uuteen nousuun. Tänä päivänä Möhkö on itäisen Suomen tunnetuimpia kyliä.

Lähdeteokset:

Björn, Ismo (2006) Ilomantsin historia

Kainulainen, Oiva (2006) Ihmisen mittaiset jäljet: Ilomantsin hoitoalueiden metsäkämpät ja metsänvartijatilat

Martiskainen, Teuvo (2001) Liusvaaran historia

Martiskainen, Teuvo; Ilomantsin Pogostan itäiset kylät

Paulaharju, Samuli (1908) Matkakertomuksia Karjalan kankahilta

Peltola, Aini (2009) Möhköstä Megriin

Saloheimo, Lauri (1967) Karhunpurema ruukinhoitaja

Enso Gutzeitin arkisto

Ilomantsin Museosäätiön arkisto, Ulla Vartiaisen kokoama

Lauri Saloheimon arkisto

Pogostan Pakinoiden vuosikerrat 1952 - 1967

Pogostan Sanomien vuosikerrat 1967 - 2005

Haastattelut:

Urho Hakola

Rauha Kanninen

Aili Piitulainen

Aarne Tahvanainen

Ilomantsin historian aikajana

Ensio Kettunen

Ilomantsin historia alkaa n. 4000 – 5000 vuotta ennen ajanlaskumme alkua. Tästä on löytynyt merkkejä esi- ja kampakeraamisen ajan asuinpaikoista ja esineistä, joita on löydetty eri puolilla pitäjää sijaitsevien järvien rannoilta. Nuorajärven ja Koitereen seuduilta on löytynyt useita muinaisjäänöksiä ja asuinpaikkoja. Kivikauden ihmisten (3000 – 2000 eKr.) käyttämiä kivistä on löytynyt muutamia Ilomantsin alueelta. Olimme 1980-luvun lopulla matalan veden aikana kävelemässä Petkeljärven lähellä sijaitsevan järven rantaa ja löysimme kivikautisen kivikaapimen. Kaapimella kaavittiin kivikaudella eläimen nahasta lihat pois. Nahkojen muokkaamisessa ja puuesineiden silottelussa tarvittut pienet kaapimet ovat yleisiä löytöjä kivikautisilta asuinpaikoilta ja siten se ei kelvannut museovirastolle. Kivikaudella Ilomantsin alueella oli suomalais-ugrilainen asujaimisto, joka vaihtui ajanlaskun alkuaikoina lappalaisperäiseen asujaimistoon. Ajanlaskumme alkuaikoina, eli rautakaudella, Ilomantsia asuttaneet ihmiset ovat jättäneet vähän jälkiä itsestään. Lappalaisasutuksen olemassaoloa todistavat Ilomantsin alueen lappalaisperäiset ja saamelaiset paikannimet.

Ilomantsin lappalais- ja saamelaisperäinen asujaimisto vaihtui keskiajalla n. 1000 – 1500-luvuilla pääosin karjalaisasutukseen. Ilomantsi ja koko Karjalan alue joutuivat 1000-luvulta alkaen ruotsien eli katolisen kirkon sekä Novgorodin eli ortodoksien kirkon väliin. Karjalaiset liittyivät ortodoksien alaisuuteen jo 1100-luvulta lähtien. Ilomantsin väestö oli vuosituhannen alussa varsin pieni ja 1500-luvun alussa asuttiin Ilomantsissa 17 kylässä. Asuttuja taloja oli tuolloin vähän yli sata ja asukkaita n. 800. Pääosa väestöstä oli tuolloin ortodokseja. Pähkinäsaarella v. 1323 solmitun rauhansopimuksen jälkeen ruotsit tulivat 1500-luvulla useaan otteeseen valtaamaan kaskimaita ja samalla ryöstöretkien aikana tuhosivat ortodoksien asuttamia taloja ja kyliä. Ruotsin ja venäjän välille solmittiin rauha v. 1595 Täyssinässä ja tämän jälkeen koitti lyhyt rauhallinen ajanjakso. 1600-luvun alussa rauha rikkoutui, kun ruotsit valtasivat Käkisalmen ja tällöin osa karjalaa joutui ruotsi-suomen valtaan. Ilomantsin ortodoksinen väestö joutui ahtaalle ja osa väestöstä pakeni

ruotseja itärajan takana oleviin kyliin. Stolbovasa v. 1617 solmitun rauhansopimuksen mukaan Ilomantsi jäi ruotsi-suomelle ja pitäjään alkoi muuttaa Savosta luterilaisia kiihtyvään tahtiin. Ruotsalais-suomalaisen väestön määrän lisääntymisen myötä Ilomantsin luterilainen seurakunta perustettiin vuonna 1653. Uudet vallanpitäjät antoivat ortodoksien asua entisillä asuinpaikoilla, mutta 1656 - 1658 ruhtuurisodan aikana ortodoksien joukkopako itärajan taakse kiihtyi.

Ilomantsiin muutti 1650 – 1700-luvuilla Savosta useita Ilomantsilaisiksi luettavia sukuja mm.; Ikonen, Kettunen, Ahonen, Härkönen, Ihalainen, Kekkonen, Keronen, Kiiskinen, Kiiski, Korhonen, Kurvinen ja Kähkönen. Kettusia muutti 1650-luvulta lähtien Ilomantsin itäkyliin ja Ilomantsiin tuli kappalaiseksi v. 1674 pastori Samuel Johannis Kettunius. Hän oli Viipurissa toimineen opettajan ja myöhemmin Jääsken kirkkoherran apulaisen Johan Bartholdinpoika Kettuniuksen poika. Sukumme Matts Matinpoika Kettuini muutti Rantasalmen Voinsalmen kylästä Ilomantsiin vuoden 1668 – 1683 välisenä aikana eli samaan aikaan Samuel Kettuniuksen kanssa.



Matti Hiltunen vas. ja Jussi Kettunen oikealla Riihijoella

Vuosisata loppui katovuosiin, joista pahimmat olivat vuosina 1696 – 1697. Katovuosien aikana ihmisiltä loppui leipävilja ja nälän heikentäminä ihmisiä alkoi kuolla nälkään ja sairauksiin.

”Kevät 1696 oli Ilomantsissa myöhäinen. Kesä tuli vasta juhannuksen jälkeen. Elokuun seitsemäntenä päivänä tuli kova halla, joka jäät viljan tähkänkin. Seuraava talvi oli kylmä. Tuolloin oli edessä kaikkien aikojen vaikein nälkä- ja kuolonvuosi. Seuraavana vuonna nälänhätä jatkui. Vasta 1698 tuli lämmin kesä, jolloin saatiin oman maan viljaa syötäväksi.” Runon Maisemia; Elna Pelkonen

Katovuosia seurasi suuri pohjansota vuosina 1700 – 1705. Sodan aikana venäläiset tekivät ryöstöretkiä Ilomantsilaisiin kyliin ja osa aiemmin Ilomantsista paenneita ortodokseja palasi takaisin vallattuihin kyliin. Pohjansotaa seurasi hiukan rauhallisempi ajanjakso, joka loppui vuonna 1741 alkaneeseen pikkuvihaan. Venäläiset ratsujoukot ryöstivät Ilomantsilaisia kyliä ja veivät mukanaan luterilaisia asukkaita. Suomalaiset kokosivat omia joukkoja ja tekivät vastahyökkäyksiä venäläisiä joukkoja vastaan vuosien 1742 – 1743 aikana karkottaen venäläiset joukot rajan taakse. Ilomantsin alue vaihtoi omistajaa useaan otteeseen. Ruotsin suurvallalla ei ollut enää edellytyksiä ylläpitää Itämeren ympäristön valloituksia hallussaan, joten se joutui luovuttamaan Suomen alueet Venäjälle. Ensin isovihan ja pikkuvihan myötä siirtyivät Suomen itäosan alueet Venäjälle ja Suomen sodan myötä Suomi siirtyi kokonaan autonomiseksi suuriruhtinaskunnaksi Venäjän keisarikuntaan vuonna 1809. Suomella oli suuriruhtinaskunnan asema vuodesta 1809 aina vuoteen 1917 saakka. Suomen sota käytiin Venäjän ja Ruotsin välillä vuosina 1808–1809.



Iljan Ruukki 1960-luvulla

Ilomantsin väkiluku kasvoi nopeasti 1600 – 1800-lukujen aikana ja 1800-luvun alussa Ilo-

mantsissa asui jo lähes 7 500 asukasta. Asukasmäärän lisääntyessä kylät suurenivat ja maatalousmaan osuus kasvoi nopeasti. Kylien laajentumisen seurauksena alettiin rakentaa maanteitä kylien välille ja kyliltä Ilomantsiin.



Iljankoski Ruukinpohjassa keväällä 2010

1800-luvun puolivälin jälkeen alkoi teollistumisen aikakausi. Sahalaitoksia perustettiin eri puolille maakuntaa. Ilomantsin metsiä kaadettiin ensin Pohjois-Karjalan sahoille sahatavaraksi ja myöhemmin Moöhkön sahalle. Möhkön perustettiin rautaruukki (1849–1907), Iljanjärven Ruukinpohjaan ja Käenkoskelle Harkkohtit. Ilomantsilaisten metsät Möhköstä itään ”pakkolunastettiin” pilkkahinnalla Arppen suvulle ja osa kylien asukkaista siirtyi metsätöihin yhtiöiden ja valtion omistamiin metsiin. Alkoi metsätyöväestön kultakausi. Möhkössä asui parhaimmillaan henkikirjojen mukaan 532 asukasta, joista osa työskenteli raudantuotannossa. Ruukilla oli oma koulu, saha ja mylly. Monet lähiseudun talonpojat työskentelivät ruukille polttamalla hiiliä miiluissa. Ruukki kulutti hiiltä vuosittain keskimäärin 20 990 m³, joten hiiltä tehtiin Möhkön ruukilla myös vuonna 1880 käyttöön otetuilla hiiliuuneilla.



Otto Kettunen uitossa Koitajoella 1930-luvulla

Vuonna 1856 Eno erotettiin keisarin päätöksellä Ilomantsin käräjäkunnasta ja muodostettiin uusi Enon käräjäkunta. Seurakunnallinen ero Ilomantsista toteutui vuonna 1857, jolloin Enon kappelista muodostettiin itsenäinen kirkkoherrakunta senaatin päätöksellä. Vuosisadan puolivälin jälkeen oli katovuosia ja nälänhädän seurauksena osa Ilomantsilaisista muutti Laatokan karjalaan perustettujen metsä-, kaivos- ja sellutehtaisiin töihin. Väestömäärä kasvoi 1800-luvun lopussa edelleen ja pääosa väestöstä sai elantonsa maa- ja metsätaloudesta. Kuntaan kuulunut Tuupovaaran seurakunta itsenäistyi vuonna 1902 ja varsinaisesti Tuupovaara erotettiin omaksi kunnaksi vuonna 1910.

Ilomantsin kunta kehittyi edelleen ja väkiluku kasvoi pikkuhiljaa yli 10 000 asukkaan rajan. Asuntoja tehtiin kiihtyvällä vauhdilla ja tarvikkeista alkoi olla pulaa. Ilomantsiin perustettiin kaksi tiilitehdasta, yksi Mekrijärvelle ja toinen kirkonkylän taajaman viereen (urheilukentän taakse Venakkosärkälle). Tiilitehtaan toiminta kuitenkin hiipui hyvien savimaiden vähentyessä ja se lopetti toimintansa vuonna 1931. Kunta osti osuuden Mekrijärven tiilitehtaasta, jonka toiminta jatkui sodan jälkeen aina vuoteen 1958 saakka, jolloin tehdas ajettiin alas. Mekrijärvellä toimi muutamia vuosia talotehdas Viitamajat Oy, mutta sen toiminta jäi vähäiseksi. Ilomantsissa oli vuosisadan aikana useita sahalaitoksia. Möhkön Ruukin sahan toiminta hiipui 1900-luvun alkupuolella ja kuntaan perustettiin piensahoja. Sahausta harjoittivat mm. Iivari Mononen Sittalahdessa, Armas Lindstöm Ilomantsin järven rannalla, Edvard Pesonen Hattuvaarassa, Aarne Piipponen Markunvaaralla ja Veikko Hassinen Malahvilla.



Ruotinojan kämpän edessä vas. Josva Kettunen

Suomi itsenäistyi vuonna 1917 ja sen seurauksena maamme alkoi kehittyä nopeaan tahtiin. Teollisten työpaikkojen määrä kasvoi. Venäläisten

pelko oli kuitenkin kansalaisten mielissä. Syksyllä 1939 pelko osoittautui oikeaksi venäläisten hyökätessä itärajan yli. Nopea hyökkäys läpi Suomen kilpistyi suomalaisten sitkeään vastarintaan. Talvisota päättyi ja Suomi joutui luovuttamaan mm. Karjalan Kannaksen alueen venäläisille. Ilomantsin itäosan kylät jäivät uuden rajan taakse, joista mainittakoon: Hullari, Kuolismaa, Lehmiavaara, Leppävaara, Liusvaara, Lokanlahti, Lutikkavaara, Megri, Melanselkä, Miikulanvaara, Ontronvaara ja Vuottoniemi. Luovutetuista kylistä paenneet asukkaat muuttivat uusille asuinsijoille, osa Ilomantsiin, osa muualle suomeen.



Savottakämpä Miikulanvaaran salolla 1930-luvulla

Ilomantsin uusi teollistuminen 1900-luvun jälipuoliskolla sai osittain alkunsa rautatien valmistumisesta Ilomantsiin vuonna 1967. Varsinainen teollistuminen alkoi 1970-alkupuolella, jolloin kuntaan saatiin uusia yrityksiä. Aarne Aholaidan omistama Ilona-Asu vaatetavaraliike työllisti Ilomantsilaisissa parhaimmillaan 30 naista. Ilona-Asun toiminta jäi kuitenkin melko lyhyeksi Ilomantsissa. Naiset saivat teollisia työpaikkoja kuntaan perustetun Kolmi-Set Oy sairaalatarviketehtaalta, joka työllisti parhaina aikoina yli sata Ilomantsilaista. 1970 – 1980 lukujen taitteissa Ilomantsiin saatiin kaukolämpöputkia valmistava TermoPlan Oy ja sen kylkiäisinä Kartek Oy. Yhdessä yritykset työllistivät yli sata Ilomantsilaista miestä. 1980-luvun alussa saatiin kuntaa Turvebrikettitehdas, jonka toiminta-aika jäi lyhyeksi. Kolmi-Set Oy omistajina oli Oy Tamro Ab ja yritys myi Kolmi-Set OY:n liiketoiminnat Mölnlycke Health Care Oy:lle 1990-luvulla ja tehtaan toiminta loppui 2000-luvun alkupuolella. TermoPlan Oy myytiin vuonna 1983 Vaasalaiselle Oy Wiik & Hööglun Ab:lle. Ilomantsin kaukolämpöputkitehdas lopetettiin syksyllä 1984. Kartek Oy muutti nimensä Kesla OY:ksi 1980-luvun alussa ja yritys rakensi oman teollisuushallin Urheilukentän vie-

reen. Myöhemmin Ilomantsin tehdas muutti nimensä MFG Components Oy:ksi, joka kuuluu Kesla OY konserniin.



Iilajan kämppä kesällä 2010



Rajamiesten laavu Iijankosken partaalla keväällä 2010

Ilomantsin Hattuvaaraan perustettiin muutamia vuosia sitten Pampalon kultakaivos. Yritys työllistää vajaa sata henkilöä, joista noin puolet on Ilomantsilaisia. Kolmi-Set OY:n rakentamaan halliin perustettiin vuonna 2010 venäläisten omistama Caviar Empirik OY niminen sammenkasvatukseen ja sammenmätiä tuottava yritys, joka työllisti parin vuoden ajan muutamia Ilomantsilaisia. TermoPlan Oy:n kaukolämpöputkitehtaan tyhjäksi jääneeseen halliin siirtyi Honkalampisäätiön omistama KASKI Työvalmennuskeskus. Keskus työllistää muutamia Ilomantsilaisia. Lisäksi hallissa toimii pienyrityksiä. Ilomantsin Rajavartiosto työllisti viime vuosisadan puolella useita kymmeniä Ilomantsilaisia rajamiehiä. Rajasemia oli useita Ilomantsin alueella. Nyt rajan pinnassa olevat rajavartiostot on lakkautettu ja rajamiesten määrä on pudonnut noin kymmenen miehen vartiostoksi.



Möhkön vanha kanava

Väkiluvun kehitys Ilomantsissa on ollut surkeaa luettavaa. Ilomantsin väkiluku oli 1900-luvun alussa n. 14 000 henkeä ja se laski 1920-luvulla reiluun 10 000 henkeen. Väestön kasvu jatkui kuitenkin 1930-luvulta aina 1960-luvun alkuun saakka, jolloin Ilomantsissa asui yli 14 000 asukasta. Maa- ja metsätalousammatit eivät kiinnostaneet Ilomantsilaisia nuoria, muutettiin työn perässä Etelä-Suomeen ja Ruotsiin. 1980-luvulla väkiluvun väheneminen hidastui teollistumisen myötä, mutta teollisten työpaikkojen katoaminen paikkakunnalta vuosikymmenen lopulla lisäsi väen poismuuttoa. Vuoden 2012 alussa väkiluku oli n. 5800 ja sen odotetaan vähenevän alle 5 000 lähimmän kymmenen vuoden aikana, ellei teollisia työpaikkoja saada kuntaan.

Lähteet:

Kotiseutuni Ilomantsi, Kustannuskiila Oy Kuopio 1987

Pogostan Pakinat 1960 –

Ilomantsin Historia 1 - 2, Ismo Björn

Jatkosota Ilomantsin itäkylissä ja JR 9 riveissä Syvärillä

Ensio Kettunen

Talvisota päättyi monen Ilomantsilaisen kohdalla pettymykseen. Kotikonnut jäivät talvisodan päättyessä uuden rajan taakse. Maamme rajantakaisista kylistä evakkotaipaleelle oli lähtenyt n. 400 000 ihmistä. Ilomantsista vastaava luku oli n. 1 600 henkeä. Osa rajantakaisista kylistä evakkoon lähteneistä perheistä asui keväällä 1941 evakkopaikkakunnalla, osa oli palannut rajan läheisyyteen sukulaisten tai tuttavien luokse. Väli rauhan aika oli maassamme levotonta aikaa.

Maailmalla jatkui suursota ja neuvostoliiton hyökkäyksen uhka oli edelleen suuri. Rauhan aikana kouluttamatta jääneet 100 000 nostoväkeen kuuluvaa miestä määrättiin astumaan palvelukseen ja heidän sotilaskoulutuksensa reservin lisäämiseksi aloitettiin. Neuvostoliitto varusti länsirajan puolustusta ja viestit rajan takaa alkoivat olla hälyttäviä. Suomi ja Saksa aloittivat talvela 1940 - 1941 vuoropuhelun yhteistyöstä ja myöhemmin annettiin saksalaisjoukoille kauttakululupa Suomen Lapin kautta Pohjois-Norjaan. Kesän alku vuonna 1941 oli lämmin. Kesäkuun alussa Suomalaiset joukot aloittivat joukkojen keskittämisen rajan läheisyyteen. Toimenpidettä kutsuttiin liikekannallepanoksi. Varusmiespalveluksessa olleet miehet siirrettiin 10. kesäkuuta alkaen suojajoukoksi rajapitäjiin. Suojajoukkoihin määrättiin samaan aikaan myös jo reserviin siirretyt miehet. Ilomantsilaiset miehet kutsuttiin eri joukko-osastoihin lähialueiden kokoontumispaikkoihin. Ilomantsiin saapui joukkoja muualta Suomesta junalla Kaltimon aseman kautta, josta joukot marssivat Ilomantsin kautta Tuupovaaraan ja Ilomantsin raja-alueille. Kuumat kesäpäivät nostivat hien sotamiesten iholle, marssirivistöjen nostattama pöly tarttui ihon pintaan, mustaten miesten kasvot likaisen harmaaksi. Illan tullen miehistö asettui yöksi nukkumaan tienvarren metsiin ja hyttysparvet häiritsivät väsyneiden miesten yötä. Pelonsekaisesti miehet odottivat mitä huomien päivä tuo tullessaan.

Kesäkuun 22. päivänä Saksa aloitti hyökkäyksen Neuvostoliittoon ja käytti aiemmin sovitun

mukaisesti Suomen ilmatilaa ja lentokenttiä Neuvostoliiton pommittamiseen. Neuvostoliitto vastasi pommittamalla siviili- ja sotilaskohteita Suomessa lentokoneilla ja tykistöillä. Suomi pidättäytyi vastaamasta tuleen ja yritti vakuutella puolueettomuutta uudessa sodassa. Neuvostoliiton ilmavoimat pommittivat 25. kesäkuuta Helsinkiä, Turkuja ja Porvoota sekä monia muita itärajan läheisyydessä olleita paikkakuntia noin 500 koneella. Osa koneista ammuttiin alas Suomen alueelle. Pääministeri Rangel totesi radiossa, että Suomi oli sodassa Neuvostoliiton kanssa. Suomi julisti sodan pommitusten takia Neuvostoliittoa vastaan 26. kesäkuuta. Suomessa olleet saksalaiset joukot aloittivat maahyökkäyksen. Suomen armeija aloitti suurhyökkäyksen Karjalan Kannaksella 10. heinäkuuta.

Jatkan sotahistorian käsittelyä kahdella tasolla. Ensimmäisen osan muodostavat Jalkaväkirykmentti 9 eli yleisemmin JR 9 joukoissa palvelleiden Ilomantsilaisten miesten taistelujentien Tohmajärveltä Syvärin taakse ja sieltä taistellen takaisin Loimolaan saakka. Toisen osan muodostavat ns. Ilomantsin itäkylissä tapahtuneet hyökkäys- ja torjuntataistelut 1941 ja 1944.

Taistellen Tohmajärveltä Syvärille

Isänmaan ja laillisen yhteiskuntajärjestyksen puolustukseksi on jokainen Suomen mies asevelvollinen. Sotilaspassiin kirjoitetun vaatimuksen mukaan Ilomantsilaiset miehet palvelivat jatkosodassa eri joukko-osastoissa, mutta suurin osa lienee suorittanut asevelvollisuutensa JR 9 riveissä. Tämä joukko-osasto taisteli talvisodassa Kollaalla 12. divisioonan nimellä. 12. divisioonana perustettiin Karjalan sotilasläänin alueella Sortavalassa, Joensuussa ja Savonlinnan alueilla asevelvollisuuden suorittaneista miehistä. Jatkosodan alkaessa joukko-osaston nimi muutettiin JR 9. Kuolismaan Kettusten asevelvollisista nuorista miehistä iso osa kuului tähän joukko-osastoon. Myös isäni ja hänen neljä veljeä siirtyivät sodan

alkaessa JR 9 joukko-osastoon sen II ja III Pataljoonaan.



Ale Hattunen, Hannes Martiskainen ja Otto Kettunen Syväriellä 1943.

Kesäkuun 10.päivänä 1941 annettiin käsky JR 9 joukkojen liikekannallepanosta ja 15. kesäkuuta I Pataljoona oli koottuna Koverossa, II Pataljoona Sonkajassa ja III Pataljoona Kaltimossa. Joukot siirtyivät 27. – 28. kesäkuuta Oskolan ja Uskalin kautta Tohmajärvelle. Joukot leiriytyivät rajan pinnassa oleviin metsiin ja valmistautuivat hyökkäämään neuvostoliiton tukikohtia vastaan. Väki- valtaisia tiedusteluja tehtiin puolin ja toisin, mutta varsinainen hyökkäys aloitettiin vasta 10. heinäkuuta 1942 klo 17.00 voimakkaan ukonilman saattelena. JR 9 rinnalla Sortavalan suuntaan hyökkäsivät JR 30, JR 51, JR 37 ja Kev.Os. 15. Lisäksi joukkoihin kuuluivat tykistön joukko-osastot, pioneerijoukot ja kranaatinheitinkompaniat. Taistelut olivat alusta alkaen rajuja ja tappioita alkoi tulla kiihtyvällä vauhdilla. Sotatoimet etenivät ensin hitaasti, sillä Sortavala saavutettiin vasta 15. elokuuta kuukauden taistelujen jälkeen. Taisteluja jatkettiin Laatokan rantaa pitkin Läskelän, Pitkärannan, Salmin ja Viteleen kautta Aunuksen ja sieltä kohti Syväriä ja Petroskoita.

Suomalaiset joukot valloittivat Aunuksen kaupungin 5. syyskuuta, Petroskoin 1. lokakuuta ja Syvärin 2. lokakuuta. Syvärin yli mentiin 6. lokakuuta ja hyökkäysvaihe päättyi tammikuun alussa linjalle Äänisjärvi – Repina – Levina – Osta - Simanova – Kopova – Barani – Gora – Perkjärvi – Lotinanpelto – Syvärin kaupunki. Taistelut jatkuivat kuukausia asemasotana ja hyökkäyksiä tehtiin molemmin puolin tuloksettomasti. Neuvostojoukot aloittivat ns. kelirikkotaistelut 11. huhtikuuta

Syvärin takaisilla alueilla ja taistelut olivat kovia. Molemmin puolin kaatui miehiä runsaasti, mutta neuvostoliiton tappiot olivat yli 10 000 miestä. Keväthyökkäys päättyi 20.4.1941 ja joukot aloittivat hyökkäyksessä tuhoutuneiden varustuksien korjaamisen. Lauantaina 25.4.1941 setäni Väinö Kettunen oli etulinjan edessä korjaamassa tuhoutunutta piikkilankaestettä, kun tarkka-ampujan luoti tavoitti hänet ja hänen kaverina olleen Ilo-mantsilaisen Aleksi Solehmaisen. Väinö ja Aleksi haudattiin kahden viikon päästä 6. toukokuuta Ilo-mantsin sankarihautaan vierekkäin. Kaksi kovaa taistelijaa oli antanut kalleimpansa maamme tulevan rauhan puolesta.



Patrikkalaisen Toivo Kettusen sankarihautajaiset

Taistelut jatkuivat asemasotana aina kesään 1944 saakka. Molemmin puoleiset partioinnit rintamien taakse jatkuivat koko asemasodan aikana, mutta keväällä 1944 partioreissut vähenivät venäläisten joukkojen kasvattaessa miesmäärää ja valvontaa. Isäni toimi aluksi II/JR9 konekiväärikompaniassa n. 5 kk ja sen jälkeen 8/JR 9 pst. kiväärimiehenä. Eräällä partioreissulla isäni haavoittui Ostassa 21.9.1942 putkimiinan räjähdyksessä. Myös hänen veljensä Arvo haavoittui samoihin aikoihin. isäni kertoi, että hän oli asemasodan aikana ollut Mannerheim-ristin ritari kapteeni Ahti Kalervo Vuorensolan harjoitusvastustaja nyrkkeilyssä. Vuorensola toimi jatkosodassa JR 9:n komppanianpäällikkönä.

Kesäkuun 9. päivänä vuonna 1944 neuvost armeija aloitti massiivisen suurhyökkäyksen Karjalannokan kannaksella. Eturintaman joukot kokivat sodanaikaisten taistelujen suurimman pommituksen ja osa miehistä joutui pakokauhun valtaan. Eturintaman joukot aloittivat perääntymisen ja

viivytystaistelut. Joukkomme perääntyivät aina Viipurin taakse jättäen Viipurin vihollisten haltuun. Syvärillä kuunneltiin Karjalan kannakselta kuuluvaa tykistön pauhua ja odoteltiin venäläisten hyökkäystä. Suomalaiset joukot lähtivät salaa vetäytymään 17. kesäkuuta Syvärin takana olleista taisteluasemista ja kaikki joukot olivat päässeet Syvärin taakse 18. kesäkuuta mennessä, viimeiset juuri ennen Vosnesenjan sillan tuhoutumista 19.6.1944. Joukot perääntyivät taistellen Äänisen rantatietä Petroskoihin ja hieltä Suojärven kautta Loimola - Kivilampi linjalle, johon muodostui pysyvämpi puolustuslinja aina sodan loppuun 5. syyskuuta 1944 saakka. JR 9 riveistä poistui jatko-sodan aikana kadonneina 55 miestä ja kaatuneina lähes 900 miestä.



Vosnesenjan kenttäsilta Syvärin yläjuoksulla kesällä 1942.

Ilomantsin taistelut jatko-sodassa

Ilomantsin itäkylän, Kuolismaan ja Liusvaaran takaisinvaltaaminen tapahtui Karjalan armeijan ryhmä Oinosen toimesta. Osastoon kuuluivat eversti V.A. Sundmannin johdolla 2. JPr, jääkäripataljoonat 5, 6 ja 7, tykkikomppania, pioneeri-joukkue ja Kev. Psto 13. Everstiluutnantti H. O. von Essenin johdolla Uudenmaan Rakuunarykmentti (URR), Sissipataljoona 1, Tykkieskadroona ja Pioneerijoukkue sekä eversti E. G. Ehrnroothin johdolla Hämeen ratsurykmentti (HRR), 24. RajaJK, panssariautokomppania sekä joukkue tykkikomppaniasta. Suomalaisia joukkoja vastassa oli neuvostoliiton JR 126 vahvistettuna raskaalla kenttä- ja linnoitustykistöllä, sekä 80. Rajav. Os. Rykmentin komentajana oli Eurajokelainen majuri

Aarno Valli, joka loikkasi venäjälle 1920-luvun alussa.

Eversti Ehrnrooth lähetti 7. heinäkuuta 24. RajaJK:n hyökkäykseen Ontronvaaraa vastaan. Kylän keskiosa vallattiin, mutta Ala-Vieksijärven rannalla ollut kansakoulunmaasto jäi valtaamatta. Samaan aikaan valmisteltiin hyökkäystä Louhivaaraan, Leppävaaraan, Vellivaaraan ja Hullariin. Peurujoelle tehtiin hyökkäyksiä JP 7 ja JP 5 toimesta 8. – 11.7.1941, mutta vahvasti varustettu rajavartiotukikohta kesti hyökkäykset. Tukikohta oli jätettävä motiksi selän taakse ja sitä jäi vartiomaan JP 7:stä kaksi joukkuetta. Motti purkautui vasta 21. heinäkuuta ja motissa olleet tuhottiin taistelussa läheiseen metsään. Heinäkuun 10. päivänä aloitettiin hyökkäys Kuolismaan valtaamiseksi. Aluksi kohdistettiin hyökkäys Louhivaaraa vastaan.



Jälleenrakennus käynnissä Miikkulanvaarassa v. 1943.

Hyökkäysosasto joutui kuitenkin perääntymään, koska vihollisen JR 126 aloitti saarrostuksen osaston molemmin puolin. Samaan aikaan joukot hyökkäsivät laihoin tuloksin Lehmivaaraa ja Hullaria vastaan. Kenraalimajuri Oinonen antoi määräyksen eversti Ehrnrootille, että 13. heinäkuuta alkavalla hyökkäyksellä tuli murtaa vihollisen kenttävarustetut asemat linjalla Ontronvaara – Louhivaara - Lutikkavaara. Taistelu Louhivaaraa vastaan jatkui aina 15. heinäkuuta saakka, jolloin Louhivaara saatiin vallattua suomalaisille joukoille. Taistelu jatkui Mieronahossa, jossa oli venäläisten rakentama vahva hirs- ja kivivarusteinen tukikohta ja lisäksi talojen kellarit oli tehty tuliasemiksi. Heinäkuun 20. päivänä, kolme päivää kestäneiden tykistö- ja kranaatinheitinkeskityksen

jälkeen, Mieronaho saatiin vallattua suomalaisten joukkojen hallintaan.



Kontiojoen ylittävä silta Salmijärvellä 2006

Taistelu jatkui Lutikkavaaraan ja Leppävaaraan päin. Heinäkuun 23. päivänä siirrettiin Ratsuväkiprikaati pois ja jäljelle jääneiden joukkojen SissiP 1, LinP 13, 24. RajajK ja kaksi patteria Kev. Psto 12:sta. komentajaksi tuli majuri Kivikko. Hänelle annettiin määräys pitää saavutetut asemat suomalaisten hallussa.

Kun suomalaisten joukkojen hyökkäys eteni Suojärvellä, ryhtyi vihollinen irrottautumaan Kuolismaan suunnan taisteluista. Neuvostoliiton joukot vetäytyivät Ontronvaaran ja Vellivaaran vahvasti varustetuista asemista ja myös Kuolismaasta Liusvaaraan ja Salmijärvelle elokuun 8. päivänä. Kuolismaan valtauksen jälkeen kapteeni Kivikon johtamat joukot jatkoivat hyökkäystä ja vihollinen vetäytyi itään ja kaakkoon. 24. RajJK eteni Kuolismaasta Liusvaaraan päin Sulkujoelle. Sulkujoelta pääjoukot saivat käskyn edetä Salmijärven kautta Vegaruksen suuntaan. Vahvennetun SissiP 1 etenemistä häiritsi vetäytyvän vihollisen lisäksi Salmijärven ja Vegaruksen välisen tien miinoitukset ja vihollisen sytyttämät metsäpalot.

24. RajajK eteni samaan aikaan Sulkujoelta Liusvaaraa kohti ja joukot miehittivät Liusvaaran 28. elokuuta. Liusvaarasta joukot jatkoivat taistelun ja saapuivat Porajärven edustalle elokuun 29. päivään mennessä. Porajärvelle saavuttaessa 24. RajajK alistettiin Pr.K:n komentajalle everstiluutnantti Eero Kuussaarelle. Vihollinen oli päättänyt puolustaa Porajärveä. Sitkeiden taistelujen jälkeen Majuri Vallin joukot lopulta perääntyivät

Porajärveltä itään, Soutjärven suuntaan lokakuun alkupuolella ja sytyttivät lähtiessään Porajärven kylän palamaan. Porajärven valloituksen jälkeen sotatoimet hiljenivät Ilomantsin itäosissa alkaakseen taas vajaan kolmen vuoden kuluttua uudelleen.



Longonvaaran ja Lehmivaara maisemia kesällä 2009.

Neuvostoarmeijan suurhyökkäys alkoi kesäkuussa 1944. Eversti T. Ekman, joka toimi 21. Prikaatin komentajana sai käskyn 20. kesäkuuta lähteä vaiheittain vetäytymään taistellen Karhumäen - Poentsan - Maaselän Kannaksen rintamalta kohti Suomea. Hyökkääjinä olivat 176. ja 289. Divisioonat. Vetäytymisen alku onnistui viholliselta salaa, mutta osa joukoista joutui irtaantumaan taistellen. Heinäkuun 13. päivänä vihollisen 176. divisioona saavutti Porajärven kylän, lähtien sieltä levittäytymään pohjoiseen ja länteen. Ilomantsin suunnan vaikean tilanteen vuoksi oli Mannerheim heinäkuun 24. päivänä alkanut tehdä suunnitelmia taistelevien joukkojen suhteen. Siinä vaiheessa vihollinen oli saatu pysäytetyksi Karjalan Kannaksella ja osittain Laatokan-Karjalassa, jossa riehuivat vielä tuolloin kovat korpitaistelut. Ylipäällikkö irrotti Viipurinlahden taisteluista Ratsuväkiprikaatin ja Salmin - Uuksunjoen suunnalta RJP 3:n. Samana päivänä 14. Divisioonan komentaja kenraalimajuri Erkki Raappana sai ylipäälliköltä käskyn siirtyä Ilomantsiin johtamaan tulevia taisteluita. Tulomatkallaan Repolasta Ilomantsiin, oli Raappana tehnyt suunnitelman valmiiksi vihollisen lyömiseksi. Suunnitelmana oli erottaa hyökkäävät vihollisdivisioonat toisistaan ja kaksipuolisella saarroituksella pilkkoa ne motteihin, jonka jälkeen ne tuhottaisiin.



Miikulanvaaran taisteluasemia kesällä 2006

Heinäkuuta 26. päivänä kenraalimajuri Raappana otti 21. Prikaatin rintamavastuun eversti Ekmanin komentopaikalla Teppanassa. Kun Raappana omin silmin näki joukkojen huonon kunnan, niin hän antoi käskyn mahdollisimman hitaasti viivyttyä vetäytyä Luovejoella olevalta viivytyslinjalta Sysmäjärvi – Konnukka – Ala-Vieksijärven linjalle. Samana päivänä prikaati oli pakotettu vetäytymään Luovelammen linjalle. Etulinjassa ollut II Pataljoona vetäytyi 27. heinäkuuta aamupäivän kuluessa Lutikkavaaraan. Ilta-päivällä vihollinen aloitti kovan tulivalmistelun, jolloin Raappana antoi luvan vetäytyä Korkeakangas – Louhivaaran linjalle. Ensimmäinen Pataljoona perääntyi Mieronahosta Leminahon itäpuolelle ja III Pataljoona sai käskyn pysyvästi miehittää Öykkösenvaaran linjan.

Ratsuväkiprikaati siirtyi näiden taisteluiden aikana Lehtovaara – Kivilampi – Kaita-Kelsimä linjalle, Jääkäripataljoona I Kivilampi-Sysmäjärvi linjalle ja Jääkäripataljoona 6 Ilajanjärven eteläpuolelle, Ruukinpohjan kannakselle. Rajajääkäripataljoona 3 otti rintamavastuun Ilajanjärven pohjoispuolella. Heinäkuun 29. päivänä vihollinen aloitti hyökkäyksen Teppanassa ja siellä olleet etuvartioidet vetäytyivät pääpuolustuslinjan taakse vihollisen seurattessa. Hattuvaarassa vihollisen Jalkaväkirykmentti 52 eteni kylän itäpuolelle asti. Sinne jouduttiin siirtämään Hämeen Ratsurykmentin toinen eskadroona, joka sai lyötyä vihollisen Sikrenvaaran - Kiukoisten kankaan maastoissa ja ajoi vihollista takaa aina Hullariin asti.



Luovenjärveen laskeva Iljanoski keväällä 2009

Heinäkuun viimeisenä päivänä kenraalimajuri Raappanan käskemä yleishyökkäys alkoi tavoitteena vihollisdivisioonien eristäminen ja pilkkominen motteihin sekä niiden tuhoaminen. Ensimmäinen ja neljäs pataljoona pääsivät koukkaamaan vihollisen selustaan, päästen osittain kiinni Kuolismaan tiehen. Pataljoonat joutuivat kuitenkin vihollisen kovan painostuksen takia vetäytymään tieltä. Päähyökkäys Ilajanjärven - Luovejärven kannaksella onnistui ja joukkomme saivat sillanpääasemat Ilajanjärvi - Luovenjärven kannaksella.

Elokuun 1. päivän kuluessa jatkoivat URR ja osia JP 1:tä kohti Luovejoen sillan maastoa ja päivän kuluessa viholliset vetäytyivät kohti Velli- ja Lehmivaaraa, johon ne motitettiin yhdessä JR 52:n ja ErP 24 sekä HRR:n toimesta. Aamuyöllä elokuun 2. päivänä klo 03.10 URR:tä muodostettu osasto Vartiainen pääsi räjäyttämään Luovejoen sillan. Vihollisdivisioonan esikunta pääsi kuitenkin vetäytymään uhkaavasta saarrostuksesta. Samana päivänä Jääkärikompaniialla vahvistettu toinen pataljoona hyökkäsi päävoimin Mieronahon kautta päätielle.

Ensimmäinen pataljoona katkaisi uudelleen tien Leppävaaran tienhaarassa päivän aikana. Ryhmä R:n saatua näin tien poikki kahdesta kohdasta, saatiin 289. Divisioonan eristettyä yhteyksistään itään ja motit alkoivat syntyä. Elokuun 3. päivänä vihollisen JR 1 044 irtautui yöllä asemistaan paeten metsien kautta kaakkoon. Elokuun 5. päivänä hyökkäys Lutikkavaaraa vastaan alkoi, mutta kylän valtaus epäonnistui neuvostojoukko-

jen puolustaessa kylää Lutikkavaarassa olleista bunkkereista käsin. Lutikkavaaran puolustajat vetäytyivät kuitenkin yön pimeydessä Luovejärven lounaisrannan kautta itään. Elokuun 6. päivänä JP 6:n partiot totesivat Lutikkavaaran tyhjäksi ja miehittivät kylän. Vellivaaran ja Lehmivaaran alueelle saarrettu 176 D:na piti sitkeästi puoliaan. Toistuvien hyökkäysten seurauksena vihollisen tilanne motissa muodostui vaikeaksi ja 8.-9. elokuuta puolenyön aikaan vihollisen joukot aloittivat ulosmurtautumisen motista. Näiden taistelujen jälkeen taistelut saivat asemasodan luonteen. NL:n joukkojen tappioiksi Ilomantsin taisteluista on ilmoitettu n. 3 000 miestä, mutta Suomalaisten arvio on n. 5 500 – 7 500 miestä. Suomalaisten tappiot olivat myös raskaat. Kaatuneina, haavoittuneina, kadonneina ja sotavankeuteen joutuneina tappioiksi on arvioitu n. 2 500 miestä. Ilomantsissa suomalaisten saavuttama voitto ja kahden divisioonan hajottaminen palautti suomalaisten mieleen talvisodan suuret päivät. Syyskuun 4. päivänä 1944 astui voimaan aselepo. Rauhanehtojen mukaan Suomen oli vedettävä joukkonsa vuoden 1940 Moskovassa sovittujen rajojen taakse. Maamme oli myös tunnustettava vuoden 1940 rauhansopimus. Lisäksi Suomen oli karkotettava pohjoisessa olleet saksalaiset ja maksettava Neuvostoliitolle raskaat sotakorvaukset.

Suomalaiset antoivat sotavuosina 1939–45 raskaan uhrin itsenäisen Suomen puolesta. Talvi ja jatkosodissa kaatui 79 939 ja katosi n. 5 000 suomalaista. Kotimaan multiin haudattiin 66 860 kaatunutta. Orvoiksi jäi 50 000 lasta ja n. 30 000 naista leskeksi. Menetettyjen maa-alueiden suomalaiset sijoitettiin Kantasuomeen asutusviranomaisten toimesta. Karjalan heimo vaelsi kuitenkin sodanjälkeisten vuosien aikana etelään ja kaakkoon. Muuttovirta oli voimakkainta Kymen, Uudenmaan ja Kuopion lääneihin.



Vanha Suomen ja Venäjän rajapyykki Ruukinpohjassa 2009.

Vuoden 1945 säädetyn maahankintalain nojalla maata saivat siirtolaisten lisäksi sotainvalidit, sotalesket, rintamamiehet ja maatyöläiset. Korvaushakemuksia menetetyistä maa-alueista ja kiinteistöistä tehtiin toisen korvauslain aikana n. 150 000, joilla korvausta haettiin 84 miljardia mk. Korvauksia maksettiin kuitenkin vain reilut 33 miljardia mk. Ensimmäisen korvauslain mukaan maksettiin korvauksia vain n. 10 miljardia mk. Korvausten lisäksi myönnettiin pitkäaikaisia maahankintalainoja. Maahankinta-, rakennus-, sähköistämis- ja irtaimistolainoja välittivät Osuuskassat, Suomen hypoteekkiyhdistys ja paikalliset säästöpankit. Maata oli varattu uusille maanomistajille yli 2 milj. ha. Kaikki maansaantianomuksen jättäneet hakijat eivät ottaneet kuitenkin maata vastaan, koska monet tilat olivat saajan mukaan elinkelvottomia tai muuten sopimattomia. Useat lunastivat myös pienempiä tiloja, kuin mitä heille tarjottiin. Monet siirtolaiset hankkivat maata myös vapailta kaupoilla, jolloin paikkakunnan valinta oli omissa käsissä.

Lähteet:

- Ilomantsi–Lopultakin voitto, Juutilainen, Oy Westpoint 1994*
Jatkosodan synty, Jokipii Mauno, Otava 1987
Karjala elää uusilla asuinsijoilla, Kyytimies Pekka, WSOY, Porvoo 1955
Kotirintama 1939 – 1945, Kallioniemi Jouni, Gummerus Kirjapaino Oy, Jyväskylä 1998
Raappanan miehet, Palaste Onni, WSOY 1996
Suomen sota 1941 – 1945, Puolustusvoimain Pääesikunnan Sotahistoriallinen Toimisto, Hki 1952
Voittojen tiellä 1941, Anttala Esa, Raision Painopajat 1993
Viljo Vestmannin muistiinpanot.

Talvi- ja jatkosodassa kaatuneet sukumme sankarivainajat



Sotamies **Elis Edvard Kettunen** työmiehenä, s. 19.3.1904. Joukko-osasto 11./JR 9. Kadonnut 10.6.1941 Kaltimossa ja julistettu myöhemmin kuolleeksi. Naimisissa ei lapsia

Alikersantti **Eino Kettunen** pienviljelijä, s. 22.4.1901. Joukko-osasto 3./Er. P 12. Haavoittunut 01.02.1940 Kuhmossa ja kuollut saamiinsa vammoihin 05.02.1940 23.Sotasairaalassa ja haudattu Iisalmeen. Eino oli perheellinen ja häneltä jäi vaimo ja viisi lasta.

Sotamies **Evert Kettunen** metsätyömiehenä s. 30.3.1899. Joukko-osasto III/JR 9. Kaatunut Aunuksessa (Nirkka) 12.09.1941. Naimisissa ei lapsia.

Sotamies **Heikki Kettunen** työmiehenä s. 25.10.1909. Joukko-osasto Os.A/Lie.HK Kaatunut Pielisjärvellä 25.12.1939. Naimisissa

Sotamies **Kalle Kettunen** maanviljelijä s. 25.1.1910. Joukko-osasto 14./JR 57. Haavoittunut 11.08.1944 ja kuollut haavoihinsa 22. KS:ssä samana päivänä. Naimisissa.

Sotamies **Onni Valtteri Kettunen** maanviljelijä s. 28.5.1914. Joukko-osasto 10./JR 9. Kaatunut Ruskealan Matkaselässä 21.7.1941. Onni oli perheellinen ja häneltä jäi vaimo ja viisi lasta.

Sotamies **Toivo Kettunen** työmiehenä s. 24.11.1917. Joukko-osasto JR 69. Kaatunut Kollaanoella 2.3.1940. Naimaton.

Korpraali **Veikko Kettunen** asutustilallinen s. 22.12.1918. Joukko-osasto III/JR 9. Kaatunut Aunuksessa (Nirkka) 11.9.1941. Haudattu Ilomantsiin. Naimaton.

Sotamies **Viljo Kettunen** maanviljelijä s. 8.5.1921. Joukko-osasto 7./JR 9. Haavoittunut Songerjärvellä 30.7.1944 kuollut 28. KS:ssä 1.8.1944. Naimaton.

Sotamies **Väinö Kettunen** maanviljelijä s. 19.4.1904. Joukko-osasto I/JR 34. Kaatunut Impilahden Uomaalla 31.1.1940. Naimaton.

Korpraali **Väinö Kettunen** metsätyömiehenä s.11.11.1917. Joukko-osasto 10./JR 9. Kaatunut tarkka-ampujan luodista Ostan Simanovassa 25.4.1942. Naimaton.



Matka Karjalan Kannakselle

Vuorokauden jatkunut vesisade loppui aamuyön tunteina. Heräsimme aikaisin aamulla, pakkasimme tavarat autoomme ja lähdimme ajamaan kahdella henkilöautolla kohti Värtsilän raja-asemaa. Matkamme Karjalan Kannakselle, muistojen karjalaan on alkanut. Rajan ylityksen jälkeen pilvet väistyivät taivaalta ja saimme jatkaa matkaamme auringonpaisteessa. Kiersimme tutustumassa Karjalan Kannaksen vanhoja kirkkoja ja kirkkomaita sekä sotahistoriallisia paikkoja. Matkakertomus muutaman sukuseuran jäsenen matkasta on luettavissa seuraavassa Kettusviestissä.



Jaakkiman kirkolla



Lumivaaran kirkossa



Kurkijoen kirkon rauniot



Äyräpään kirkon rauniot



Heinjoen kirkon rauniot



Käkisalmen linnan sisäpiha